

מכתלי בית הדין

תשובות אקטואליות
בענייני חושן משפט

גיליון רי"ב, תשפ"ג

משולחנו של הגאון
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
ריש מתיבתא 'עוז והדר'

קנס בגלל קבלן שהשליך פסולת שלא כחוק

חיוב המס לחזור ולשלם לו, אך כאשר הכריחו מישהו לפרוע חוב אחר של חברו, אין החבר חייב לחזור ולשלם. כך נפסק להלכה בטור (סימן קכח סעיף ב).

טעם הדבר התבאר במגיד משנה (חובל ומזיק פרק ח הלכה ו): כאשר ראובן היה חייב כסף בצורה פרטית לגוי כלשהו, ובא הגוי ואנס את שמעון לשלם לו את החוב במקום ראובן, ההנחה הראשונית שלנו ששמעון שילם חוב של ראובן שגויה בתכלית. מאחר שהחוב של ראובן לא כלל בתוכו אפשרות גבייה משמעון, מתברר שהצגת הדברים בידי הגוי כפרעון חובו של ראובן, היא פטוטי סרק ופיטומי מילים בעלמא, שנועדו לשרת את הרגשתו האישית של הגוי. למען האמת, אין כל קשר בין השוד-לאור-היום שהתרחש כאן, ובין חובו של ראובן. שמעון ביש המזל נשדד בידי הגוי, שבמקרה היה גם הנושה של ראובן, אך אי אפשר לחייב את ראובן לשלם על כך.

בשונה מכך, חוק המלכות מכיל סעיף המאפשר לגבות את חיובי המס גם משכניו היהודים של הנישום, זאת כדי למנוע מצב שבו החייב במס "נעלם" ומסתתר עד יעבור זעם. מאחר שזהו החוק, נמצא שסיבת הגבייה משמעון היא חובו של ראובן, ולכן בדין הוא שיחזור שמעון ויגבה את כספו מראובן.

ב. במקום שאין בו דינא דמלכותא דינא

ואולם, מאחר שכאמור בכדי לחייב את ראובן לשפות ולפצות את שמעון על חובו שנגבה ממנו, תנאי מוקדם הוא שאכן יהיו זיקה וקשר בין חובו של ראובן לגביית התשלום משמעון. קשר זה חייב להיות מעוגן בחוק בר-תוקף. והנה, בעוד שבחוץ לארץ נקוט בידינו הכלל 'דינא דמלכותא דינא', דהיינו שחוקי המלכות המקומית הם החוקים המחייבים ועל פיהם ישק כל דבר, אזי חוקי המס הם חוקים מחייבים ואם לפיהם ניתן לגבות את חובו של אחד מחברו, אכן ניתן לומר ששמעון שילם את חובו של ראובן. אך כידוע, לגבי ארץ ישראל נקטו רוב הפוסקים שאין בה דינא דמלכותא (כפי

היה מספיק בעל נסיון בנושא 'התחכמויות' עם העירייה המקומית. כעת, עליו היו כולנה.

הוא מיהר להתקשר לאושי, זה מצדו מיהר להגיע עם רכבו לביתו של ר' נח ברגע ששמע על מה מדובר, והציע לו להסיע אותו אל הכולל, ובדרך ללבן את האפשרויות העומדות לפניו. שתי האפשרויות העומדות לפני ר' נח היו פוגעות בשיפוצניק:

האפשרות הראשונה הייתה לדווח לעירייה כי השלכת הפסולת נעשתה בידי הקבלן החובבן וכי לבעל הבית לא היתה שום אפשרות לדעת היכן משליך הקבלן את הפסולת. הוא שילם לו עבור פינוי הפסולת, ואם היה יודע שבדעתו לנסוע עד קצה הרחוב המקביל ולהשליך שם את הפסולת, ודאי לא היה משלם לו את הסכום שקיבל עבור הפינוי. האפשרות השנייה הייתה שר' נח ישלם את הקנס כאשר התבקש, ואז ישוב ויתבע את אושי לשלם לו את הסכום שהוציא. מה ש'יכסה' את התמורה שקיבל עבור עבודתו בכפל כפלים. מצב לא נעים בעליל.

אך האם שתי האפשרויות אכן אפשריות מבחינת ההלכה עבור ר' נח? ר' נח הנבון ירד מהרכב וסיכם עם אושי החרד והנבון לא פחות, לסור יחד אחרי תפילת מנחה לבית ההוראה לשמוע את המעשה אשר יעשו.

עיקרי הנושא בהלכה

א. המשלם קנס של חברו - האם חוזר ותובע את החבר

נתחיל את הדיון מהאפשרות השנייה והפשוטה לכאורה, ר' נח ישלם בעירייה את הקנס המושג עליו, ויחזור לתבוע את אושי הקבלן, שהרי שילם חוב שהיה אמור להיות מוטל על חברו. האם כאשר אילצו אדם לשלם חוב של חברו חייב החבר לשוב ולשלם לו?

מדברי הירושלמי (בבא קמא פרק י הלכה ו וכתובות פרק יג הלכה ב) עולה הפרדה בנושא זה בין תשלומי מסים הקבועים בחוק לבין חובות אחרים. כאשר חייבו אדם לפרוע את חוב המס של חברו, חייב החבר שעליו

נח אהב את הבקרים בביתו החדש. הכל היה חדש. הוא שב לאחר תפילת שחרית מדי בוקר לבית ריק, ועד שיצא אל הכולל לטעון את מצבריו הרוחניים, ישוב היה בסלון על הכורסה החדשה ומעיין באחד מעלוני פרשת השבוע הנהדרים ולוגם כוס תה צמחים.

הלב שלו לא העביר הילוך למשמע נקישות על דלת הפלדה החדשה. וגם לא, כעבור שניה או שתיים, לשמע צלצול הפעמון החדש. בדלת עמד בחור צעיר שעדיין לא הספיק להסיר את קסדת הרכבים שלראשו, שליח רשמי של עיריית נתניה ובידו מכתב וטופס לחתימה. ר' נח חתם על אישור הקבלה, וההלך הסתלק, מהמהם תודה או משהו מתוך הקסדה הסגורה.

שום דבר על פניה החלקות של המעטפה הלבנה שנטל עמו ר' נח לכורסתו, לא הסגיר את תוכנה, שחרש קמטים עמוקים של דאגה במצחו של בעל הבית. העירייה לא העסיקה כותב במשרה מלאה כדי להסביר הסברים ארוכים מדי, יש דברים שאפשר להבין גם בלי לסיים בית ספר: שובר תשלום על סך 35,000 שקלים לפקודת עיריית נתניה, קנס על השלכת פסולת בנייה באתר לא מאושר. כדי שלא לתת אפשרות לשנות באשליות על טעות בכתובת וכדומה, העניקה לו העירייה שתי תמונות: תמונה של תיבת הדואר הישנה בגרסתו הקודמת, הנשכחת, של ביתו של ר' נח שעבר זה לא מכבר שיפוץ מקיף מן היסוד, ותמונה של גל אבנים ומתכת קטן אי שם במקום מוזנח בפאתי העיר ששלט אזהרה מפני השלכת פסולת בנין הוצב שם מתישהו, אחרי שכמה קבלנים מצאו במקום פתרון נוח להיפטר מתכולת אשפתם.

גלגלי השיניים במוחו של ר' נח לא השלימו סיבוב, והוא כבר ידע מי מבין הקבלנים שעבדו אצלו עשה זאת: אושי, השיפוצניק החובבן שעבד בביתו ביומיים האחרונים, כשהכל כבר היה מושלם ואז ברגע האחרון החליטו על שינוי מיקום דלת הכניסה והקבלנים ה'איכותיים' יותר שעשו את עיקר העבודה, כבר עברו לפרויקט חדש, ואילצו אותו להסתפק בשיפוצניק טרי, שכנראה לא

שידוע הכרעת החזו"א, ובעניין שיטות הראשונים ראה ר"ן נדרים כח. ד"ה במוכס). וכך נוקטים למעשה בבתי הדין שאין תוקף לדינא דמלכותא בארץ ישראל, ולכן אם שילם אדם את חוב המס של חברו בארץ ישראל, אין משמעות לדין המלכות הקובע שאפשר לגבות חוב של אחד מחברו, ואין קשר אמיתי בין חובו של החייב המקורי ובין התשלום שנלקח מחברו שלא כדין, ולכן אי אפשר לחייבו לשוב ולשלם לו.

יתר על כן, כאשר אדם פורע מדעתו את חובו של חברו, אף שלא נתבקש לעשות זאת אלא שידע שלחברו אין כעת ממוון וכדי למנוע ממנו את עגמת הנפש הכרוכה בהוצאה לפועל וכדומה הלך ופרע את חובו של חברו, תקנו חכמים שחייב הלווה לחזור ולשלם לזה שפרע עבורו את החוב. וביאר הסמ"ע (סימן קכח סק"ו) את שורש החיוב כדי שלא תינעל דלת בפני גומלי חסדים, ולכן חיוב זה קיים (שם סעיף א) גם כאשר פרע לגוי, מכל מקום כאשר לא עשה זאת כגמילות חסד, אלא הגוי הכריח אותו לשלם, מאחר שזה נעשה שלא כדין אין החבר חייב לחזור ולשלם לפורע החוב.

ג. הפטור הוא גם כאשר מדובר בחוב אמיתי

ומבואר בדברי הפוסקים שהפטור מלשלם לפורע החוב, מקורו בכך שהפירעון מהפורע לא היה כדין. ולכן גם כאשר חייבו את הפורע לפורע חוב אמיתי של חברו, אלא שצדעם הגבייה מאדם אחר נעשתה שלא כדין, אין החייב המקורי חייב לשלם על כך לפורע. כך מבואר בש"ך (סימן קכח סק"י) על פי דברי המרדכי (בבא קמא פרק י' סימן קנו, וע"ע בהגהות מרדכי בבא בתרא פרק א' סימן תרנט).

וכך פסק הרשב"א במעשה שבא לפניו (שו"ת הרשב"א חלק ג' סימן שפט): אל בית דינו של הרשב"א הועבר משפטם של שני תושבי מרסיי, בידי הדיין ר' יהונתן: ראובן ושמעון גרו בבית אחד הסמוך לביתו של ההגמון הנוצרי המקומי. הדבר היה לצנינים בעיני הגוי והוא חיכה להזדמנות להיפרע מהם. בפורים הגיעו לוי ויהודה לביתם של ראובן ושמעון וערכו שם הצגה מצחיקה לשמחת לב הנאספים לקיים את מצוות היום במשתה ושמחה.

כאן מצא הגוי מקום לגבות את "חובו". שני גויים באו והעידו לפני ההגמון שהצחוק בבית היהודים היה על חשבון כל "הקדושים" כולם, ובכלל כנגד דתם, וההגמון חרף את משפטו: הקהילה היהודית במרסיי תשלם קנס גדול על ארגון ההצגה המסיתה. מאחר שהיה ברור לכל, שההצגה אינה הנקודה שבשלה היה הסער הגדול הזה, אלא עצם התעקשותם של ראובן ושמעון להתגורר בבית הצמוד לבית ההגמון, באו חלק מאנשי הקהילה ותבעו את ראובן ושמעון לשלם את כל הנזק שנגרם מחמתם לקהילה. שהרי בפועל פרעה הקהילה את חובם של שני היחידים.

במכתב השאלה שלו צירף הדיין רבי יהונתן ראיות רבות לכך שאין לחייב את ראובן ושמעון, ובראשן טענותיו: א. ייתכן מאד שסיבת ההיזק הפעם היתה ההצגה בלבד, ובה ודאי שאין ראובן ושמעון אשמים

יותר משאר אנשי הקהילה. ב. גם אם הבסיס לעלילה כולה היה דבר מגוריהם של ראובן ושמעון בסמוך לבית ההגמון, הרי בפועל הדבר שנתן להגמון את האפשרות לגלגל על היהודים קנס גדול, היה קיום ההצגה, ונמצא שזה מה שגרם את הנזק לקהילה ולא מגורי ראובן ושמעון.

הרשב"א בתשובתו מסכים לשורה התחונה של פסק דינו של רבי יהונתן, לפטור את ראובן ושמעון, אך כותב שאינו צריך להביא לכך כל ראיה, כי אין שום צד חיוב לראובן ושמעון בסיפור זה. כדי לדון לחייב מישהו על גרימת נזק, צריך שיעשה משהו שקשור לנזק שקרה, וכאן אין כל קשר בין מגורי ראובן ושמעון ובין הקנס שהוטל.

יתר על כן, גם כשנססה לבדוק האם לוי ויהודה, השחקנים שהעלו את ההצגה, חייבים על גרימת הנזק? נראה שאי אפשר לחייבם: א. שהרי באמת לא ביזו את דת הנוצרים בהצגה, ונמצא שהקנס שהוטל על הקהילה בגין ביזוי דמיוני זה, אינו קשור כלל להצגה שהעלו השנים. פסק ההגמון הוא עלילה לשמה שאין כל קשר בינה ובין המעשה שהיה. ב. גם אם היו מעליבים את דת הנוצרים, הרי הקנס

היה אמור להיות מושת עליהם, והטלתו על אנשי הקהילה, בעצמה אינה חוקית, ונמצא שההגמון התאנה לקהילה שלא כחוק ולקח מאנשיה ממוון, ואי אפשר להטיל את האחריות לכך על שחקני ההצגה.

מדבריו עולה בצורה ברורה כדברי המרדכי שגם כאשר החוב הוא חוב אמיתי וחוקי, כאשר

הגבייה מאחר נעשתה שלא כחוק, לא יוכל האחר לשוב ולתבוע את החייב המקורי, שכן אין קשר בין העוול שנעשה לו ובין חיובו המקורי של החייב.

ד. מוכר הסוסים הרמאי

בדומה לכך פסק גם החכם צבי (סימן סח) במקרה שעליו נשאל: שר גוי אחד רכש סוסים אבירים משני יהודים, ראובן ושמעון, שמעון הטעה את השר ו'דחף' לתוך המשלוח שלו סוס אחד שהיו בו מומים כאלה שאמורים בוודאות לבטל את המקח. לא ברור מה חשב אותו שמעון שיקרה, אבל השר קלט את התרמית כבר באימון הרכיבה הראשון, ומיהר לשלוח את משרתו להחזיר את הסוס לראובן, היהודי שגר הכי קרוב לארמונו, ולקחת ממנו את המחיר שאותו שילם על הסוס.

המשרתים עשו את אשר נצטוו ולא הועילו לראובן בקשותיו וטענותיו שהסוס הנכה שקיבל, מעולם לא היה שלו. כשהבין שהשר לא סתם שלח אליו סוס נכה בתור התעמרות בעלמא, אלא שמקור הסוס במשלוח של שמעון, בא ראובן ותבע את שמעון לקחת ממנו את הסוס הצולע ולהעמיד לו את כספו בחזרה. שמעון כנגדו טען: אין לי עסק אתך. השר יכול היה להחזיר לי את הסוס הצולע, אבל מסיבותיו הוא, בחר להתנכל אליך ועשה את זה עם הסוס שבמקרה אני מכרתיו לו, אבל ברור שאין זו אשמתו ו"לאו בעל דברים דידי" את.

החכם צבי קיבל את טענתו של שמעון והסכים שאינו חייב לשלם לראובן כלום, וכמו שאמרו שרק במסי המלך שבהם קבועה בחוק האפשרות לגבות מחבריו של הנישום, אפשר לחזור ולתבוע את הנישום לשלם לחבריו שפרעו עבורו את המס, אבל בשאר דברים לא. והביא דוגמא לזה, שהרי אילו השר היה מבקש סתם כסף מראובן עבור שמעון, הכי שמעון היה חייב להשיב דמים לראובן, והרי השר אנס וגזל את ראובן ואין זה ענין לשמעון, וגם כאן מאחר ואין לשר זכות לחייב את ראובן עבור החוב של שמעון נחשב שהשר אונס את ראובן, וכי בגלל שהשר הוסיף גם להחזיר את הסוס לראובן יתווסף חיוב על שמעון.

ה. מדוע אין 'שעבודא דרבי נתן' כשהגובה יהודי

דין זה שבו אנו עוסקים אינו רק כאשר הגובה האלים, או המושל, הם גויים. גם כאשר יהודי אחד בא לגבות את חובו של ראובן משמעון, לא יכול שמעון לחזור ולתבוע את ראובן. שהרי אותו ההסבר שהבאנו תקף גם כאן: אין כל קשר בין חובו המקורי של ראובן לאותו יהודי אלים, ובין הכסף שלקח

העולה מדבריו שאדם חייב לשלם למי ששילם עבורו רק מאחת משתי סיבות: א. שנהנה מכך, דהיינו שרכושו התרבה, וזה לא קורה בפריעת חוב. ב. כשהוא זה שגרם שיטלו מחברו את התשלום, כגון במדינה שבה החוק קובע שגובים את המס משכניו של האדם כאשר הוא נעדר בזמן הגבייה

באלימות משמעון.

אך על כך תמה בנתיבות המשפט (שם ס"ק ה) קושיא עצומה: ההסבר הנ"ל יש בו כדי להסביר מדוע לא נוצר חוב על ראובן לשלם לשמעון את הכסף שהוצא ממנו. אבל עדיין יכול שמעון לתבוע את ראובן לתת לו את אותו הסכום, שהרי כלל נקוט בידנו בשם רבי נתן, שהנושה בחברו מנה, וחברו בחברו, נוטלים מזה ונותנים לזה. ראובן חייב לשמעון מאה שקלים ושמעון חייב אותו סכום ללוי, יכול לוי ולתבוע את ראובן לשלם לו מאה שקלים בחובו של שמעון, וראובן אינו יכול להישמט ממנו בטענה שאינו 'בעל דברים' אתו ומוכן לשלם רק לשמעון. זהו 'שעבודא דרבי נתן'.

כאשר נתבונן במקרה של חמסן שגבה את חובו של ראובן משמעון, נוכל להבחין בשעבודא דרבי נתן: ראובן חייב כסף ליהודי האלים, לוי, היהודי האלים שגבה את "חובו" שלא כדין משמעון, חייב את הכסף לשמעון. ולכן שמעון שאינו יכול לגבות את כספו בחזרה מן היהודי האלים, יכול לחזור ולגבות את הסכום מראובן מדין שעבודא דרבי נתן. מדוע אם כן פסקו הפוסקים לפטור אותו מתשלום?

ההסבר היחיד שמצא הנתיבות לדין זה הוא שמאחר שבשעה שגבה לוי את הכסף משמעון בחובו של ראובן, עשה זאת בתורת פרעון חוב של ראובן, כלומר שמבחינתו שוב

אין לו תביעה כלפי ראובן שכן חובו שולם זה עתה. נמצא שבאותו רגע שבו נהיה חייב לוי את סכום הכסף לשמעון, כבר לא היה חייב לוי ראובן את הכסף. ולכן אין כאן שיעבודא דרבי נתן, כי שיעבוד זה מבוסס על מצב שבו קיים חיוב בו-זמנית של א' לב' ושל ב' לג'.

אם זהו ההסבר, מסיק מיד ה'נתיבות', הרי שאם לוי לא היה "נפרע" משמעון, אלא נוטל ממנו את כספו בתור "משכון" להשבת החוב בידי ראובן, כן היה יכול שמעון לחזור ולתבוע מראובן לשלם לו, שכן במצב כזה חובו של ראובן ללוי לא נפרע, ולוי חייב להחזיר לשמעון את ה"משכון" שנלקח שלא כדין, ושוב ישנו שיעבודא דרבי נתן. וכך פסק להלכה גם השער משפט (סק"ג).

1. מדוע לא נחייב מדין 'נהנה'

סיבה נוספת שיש מקום לדון לחייב מחמתה את החייב המקורי לשלם את הסכום לזה שפרע בפועל את התשלום, היא דין 'נהנה'.

כאשר אדם נהנה מנכסי חברו וממונו מתרבה מהם, עליו לשלם על כך לחברו. דין

בשונה מכך, חוק המלכות מכיל סעיף המאפשר לגבות את חיובי המס גם משכניו היהודים של הנישום, זאת כדי למנוע מצב שבו החייב במס "נעלם" ומסתתר עד יעבור זעם. מאחר שזהו החוק, נמצא שסיבת הגבייה משמעון היא חובו של ראובן, ולכן בדין הוא שיחזור שמעון ויגבה את כספו מראובן

זה הוא הלכה פסוקה בחושן משפט. ולשאלה האם פירעון חוב נחשב לגבי זה כ'הנאה' שיש לשלם עליה, יש השלכות גם לגבי דינים אחרים, כמו למשל לגבי חמץ בפסח, האם שימוש בחמץ שהופקד בידי גוי כמשכון לפירעון חוב נחשב כהנאה מאיסורי הנאה? המקור חיים (אורח חיים סימן תמ"א סק"ג) קובע שפריעת בעל חוב אינה נחשבת כהנאה שיש בה ריבוי ממון, אלא כמניעת היזק והברחת ארי. וכותב שזו הסיבה (כמבואר בכתובות קז. ובשו"ע סימן קכ"ח סעיף א) שהפירעון חובו של חברו, פטור חברו מלשלם לו, שכן תשלום זה נידון כהברחת ארי מנכסי החייב המקורי, ואין זה נחשב שממונו התרבה ממונו חברו. אילו היה הדבר נידון כ'נהנה' ממש, ודאי היה צריך להחזיר לו את הסכום ששילם.

העולה מדבריו שאדם חייב לשלם למי ששילם עבורו רק מאחת משתי סיבות: א. שנהנה מכך, דהיינו שרכושו התרבה, וזה לא קורה בפריעת חוב. ב. כשהוא זה שגרם שיטלו מחברו את התשלום, כגון במדינה

שבה החוק קובע שגובים את המס משכניו של האדם כאשר הוא נעדר בזמן הגבייה.

לאור כל זאת, במקרה שלפנינו, כשהעירייה הטילה את הקנס על ר' נח, שלא כדין עשתה זאת, אך אם כבר שילם, אין כל קשר בין התשלום ובין מעשהו של אושי הקבלן והאחרון אינו חייב לחזור ולשלם לר' נח את הסכום, אף לא כדי לצאת ידי שמים.

2. כאשר עדיין לא שילם

לכן נרצה לברר האם מותר לר' נח, עוד בטרם יפנה לשלם, לגשת לעירייה ולהסביר להם כיצד התרחשו הדברים. ברגע שפקיד הגבייה יעמוד על הטעות, תישלח חשבונית מתוקנת לכתבתו של אושי, ור' נח יחזור למנוחתו שאנו ושליו.

והנה הסמ"ע (סימן שפ"ח ס"ק יג) עוסק בסתירה לכאורה שמצאנו בהלכה: מחד גיסא נפסק (שם) שאם אנסו פקידי המלך יהודי אחד למסור את רכושו של חברו, ומסר להם בידים, חייב לשלם לחברו. ומאידך מבואר (סימן רצ"ב סעיף ח) שכאשר מפקיד עשיר הניח רכוש יקר בפקדון אצל חברו העני שבדרך כלל אין בביתו רכוש יקר, ובאו שודדים, ומסר להם העני את ממונו של העשיר כדי להציל את נפשו, פטור מלשלם. שכיון שבדרך כלל אין בבית העני רכוש שיפתה שודדים לבקר בביתו, חזקה שלא באו אלא בשביל הפיקדון. ולכאורה קשה שמאחר שסוף סוף נתן להם את רכוש חברו בידי, יצטרך לשלם, כמו במקרה של פקידי המלך.

ומבאר הסמ"ע שכאשר החייב גרם לכך שבאו לחייבו והתגלגל לו נזק, רשאי חברו למסרו לגוי ולהפסידו. ולכן דווקא במקרה של פקידי המלך ששניהם אנוסים, לכן אף שנאנס האחד למסור את רכושו חברו, יכול חברו לשוב ולתבעו. אבל במקרה שהנפסד הוא סיבת הנזק, שבגלל רכושו באו השודדים, אינו יכול לתבוע את זה שמסר את כספו כדי להינצל.

ברם, סתירה זו מקורה כבר בהכרעות הרי"ף בסגיא דמסירה לאנס (ב"ק מג: מדפי הרי"ף), ואע"פ שמשפטות לשון הסמ"ע שם ניתן להבין שאם ממון כל שהוא גורם לנזק כספי מותר לניזק למסור את הממון למלכות, אין משם הוכחה לנידון דידן, שהרי מקור דבריו בנמוקי יוסף, ושם מפורש הטעם משום שהוא פקדון, ומראש הסכמת הנפקד לקבל את הממון בירו הייתה לנהוג בו

כמנהג בעה"ב עצמו, שבדאי היה מוסר את הממון ולא היה מסכן עצמו. ומקור הדברים במלחמות ה' (שם) שהרחיב לבאר כן, והו"ד בש"ך (סימן רצ"ב ס"ק יח). וגם לפי מה שכתב הסמ"ע הרי ההיתר הוא דוקא למסור ממון שמסכנו עתה, ואכתי יש לדון האם ניתן להשוות לזה היתר למסור אדם שמזיק למלכות.

אך מכל מקום נראה שמותר לר' נח לומר בעירייה שאם העבירה עשה הקבלן, שהרי הקבלן מזיק את ר' נח בעצם מה שהשאיר את פסולת הבנין במקום שאינו ראוי, ואפילו אם לא ניתן לחייב את הקבלן לשלם את הנזק, שאינו אלא גרמא, וקיימא לן גרמא בניזקין פטור, מכל מקום בוודאי זכאי הניזק בגרמא לסלק את הנזק ממנו, ואפילו במחיר שהנזק יחזור על עושהו. וזאת משום שאסור להזיק גם בגרמא, רק שאין מחייבים על כך בידי אדם אלא רק בידי שמים, אך זכותו של הניזק להגן על עצמו מנזק שאסור לאחר לעשות לו. (ובפרט כשגם הניזק משיב את הנזק על המזיק רק בדרך של גרמא - באמירת האמת לעירייה).

וכך פסק גם המהרש"ל (שו"ת מהרש"ל סימן יט) במקרה שבו גרם אחד לעלילה על חברו, שמכר לו חפץ גנוב ולא גילה לו על כך, והביאו לתפיסה על ידי המלכות, שמותר לחבר לגלות את האמת למלכות ולחייב את זה שגרם את כל הנזק לשלם לו.

לאור דברי הפוסקים, נראה שמאחר שאושי הקבלן ברשלנותו הפושעת גרם להטלת הקנס העירוני על כתפי ר' נח, רשאי ר' נח לסלק את המעמסה מעל שכמו ולהעבירה בחזרה למקורה הראוי, על כתפי השיפוצניק. ולכן נראה שמותר לר' נח להימנע מתשלום הקנס, ולמסור לאנשי העירייה את פרטי המקרה ופרטיו של אושי כדי שיעבירו את החוב על שמו.

וזה דבר המשפט

• ר' נח רשאי לדווח לעירייה כי פינוי האשפה למקום האסור בהשלכת פסולת נעשה בידי אושי הקבלן, כי מותר לאדם להציל את עצמו מנזק שאחר מביא אליו בגרמא, ואפילו במחיר שהנזק יחזור על המזיק בעצמו.

• הנאליץ לשלם חוב של חברו למלכות במקום שאין בו 'דינא דמלכותא', אין חברו חייב לשלם לו. וכן הדין גם במקום שיש בו 'דינא דמלכותא' כאשר החיוב הוא שלא כדין. במקום ש'דינא דמלכותא דינא' והחיוב נעשה כחוק, שדין המלכות לתבוע אחד בגין חובות חברו כאשר החבר נעלם מן המלכות, חייב חברו לחזור ולשלם לו.

